

संस्कृतभाषा – ३

(वेणीसंहारे आद्याः त्रयः अङ्काः)

Program in which it is offered: [Integrated Masters – Vyākaraṇa and Vedānta]

Course Category: [Proficiency]

Schedule of offering - 4

Course Credit Structure: [4]

- Lecture: [4]
- Tutorial: [none]
- Practical: [none]

Contact Hours per week: [4]

1. Introduction

‘काव्यं यशसेऽर्थकृते व्यवहारविदे शिवेतरक्षतये ।

सद्यः परनिर्वृतये कान्तासम्मिततयोपदेशयुजे॥’

इति काव्याभ्यासस्य फलं प्राचीना आमनन्ति । अव्यवहितमानन्दं जनयन्ति काव्यानि व्युत्पत्त्यर्थमपि उपादेयानीति सत्यम् । यद्यपि न सा काव्याभ्यासस्य प्रधानं फलं, तथापि आनुषङ्गिकं तत् भवत्येव । विशेषतः अद्यत्वे । न ह्यद्य संस्कृतभाषा व्यवहारपथे स्थिता या व्यवहारमात्रेण उपासनीया स्यात् । सरसां वाणीं आस्वादयितुकामानाम् अवगन्तुकामानां च काव्यं विना नान्या गतिरस्ति । तत्रापि ‘काव्येषु नाटकं रम्यम्’ । व्यवहारपथे संस्कृतमानेतुकामानां च नाटकं महान्तमुपकारमातनोति । नाटकेषु भाषा प्रायेण सम्भाषणयोग्यैव भवतीति सा सुष्ठु अभ्यस्ता व्यावहारिकीं वाणीमपि सरसां कर्तुमलम् ।

तदेतत् सर्वं फलमुद्दिश्यास्माभिः चतुर्थे सत्रे पाठ्यभागेषु ‘वेणीसंहारम्’ नाम नाटकं निवेशितम् । नारायणभट्टेन विरचितमिदं वीररसप्रधानं विद्वद्धिः नाटकलक्षणनिरूपणावसरेषु भृशमुदाह्रियते । अत्र नाटकस्यास्य आद्या त्रयोऽङ्काः अध्याप्यन्ते ।

2. Course Objectives

अनेन क्रमेण अध्ययनस्य अन्ते छात्राः –

- सरसायाः प्रगल्भायाः वाचः परिचयं प्राप्नुयुः
- प्रौढानां प्रयोगाणां परिचयं प्राप्य तेषां प्रयोगेऽपि प्रयत्नरता भवेयुः
- नाटकगतानां गद्यानां पद्यानां च अर्थं विवरीतुं शक्नुयुः
- संभाषणावसरे च एतन्नाटकस्थितानां विशिष्टानां शब्दानां वाक्यबन्धानां च प्रयोगं कुर्युः

3. Pre-requisites

- संस्कृतभाषायाः उत्तमः परिचयः
- सन्धि-कारक-समासादीनाम् अभ्यासः

4. Readings

- काशीनाथ पाण्डुरङ्ग परब, वेणीसंहारम्, निर्णयसागर मुद्रणालय,

5. Module-wise topics

The suggested structure is as follows:

Module 1 – काव्यानां नाटकानां च परिचयः

5 sessions

Objectives –

- प्रौढानां काव्यानां परिचयः
- नाटकानां तद्भेदानां च संक्षिप्तः परिचयः
- प्रकृतनाटकस्य परिचयः

Topics –

- रूपकभेदाः
- संस्कृते प्रसिद्धानि नाटकानि, कवयश्च
- वेणीसंहारनाटकस्य कथायाः संक्षिप्तः परिचयः

Module 2 – प्रथमोङ्कः

15 sessions

Objectives –

- संभाषणोचितायाः सरसायाः वाचः परिचयः
- गद्यभागानां पद्यभागानां च प्रतिपदमध्ययनम्
- काव्यस्वारस्यज्ञानम्

Topics –

- भीमसहदेवयोः संवादः, पाञ्चाल्याः संवादः, भीमस्य प्रतिज्ञा

Module 3 – द्वितीयोऽङ्कः**10 sessions****Objectives –**

- संभाषणोचितायाः सरसायाः वाचः परिचयः
- गद्यभागानां पद्यभागानां च प्रतिपदमध्ययनम्
- काव्यस्वारस्यज्ञानम्

Topics –

- भानुमती-दुर्योधनयोः संलापः, दुर्योधनस्य प्रस्थानम्

Module 4 – तृतीयोऽङ्कः**20 sessions****Objectives –**

- संभाषणोचितायाः सरसायाः वाचः परिचयः
- गद्यभागानां पद्यभागानां च प्रतिपदमध्ययनम्
- काव्यस्वारस्यज्ञानम्

Topics –

- राक्षससंवादः, अश्वत्थाम्नो विलापः प्रतिज्ञा च

6. Pedagogy

अध्यापनपद्धतिः प्रायेण उपन्यासरूपा अभ्यासरूपा च भवति । अयं विषयः प्रक्रियाबहुलः इति कारणतः लेखनफलकस्य अधिकतया उपयोगः करिष्यते । ग्रन्थाध्ययनावसरे अपेक्षितानां भागानां व्याख्यानमपि बोधयिष्यते ।

7. Learning Outcome

एतं ग्रन्थभागमधीतवन्तः छात्राः अत्रत्यानां सर्वेषां सूत्राणामर्थं, तल्लाभप्रकारं च सम्यक् ज्ञात्वा तैः लक्ष्यसंस्कारं च कृत्वा साधुरूपनिष्पादनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति । सूत्राणामर्थस्य, प्रक्रियायाः ग्रन्थस्थानां शास्त्रीयविचाराणां च मौखिकनिरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति ।

8. Evaluation Pattern

• कार्यसमर्पणम्	२० अङ्काः
• प्रस्तुतिः	१५ अङ्काः
• सत्रार्थपरीक्षा	२५ अङ्काः
• सत्रान्तपरीक्षा	४० अङ्काः